

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ УЗ ТЕЗЕ ЗА ПРЕДПРОЈЕКТ ЗАКОНА О НАСЛЕБИВАЊУ¹⁾

I. Наследно право, како је схваћено у *Тезама*, има пре свега за сврху да омогући да се и после смрти неког лица продужи вршење његових обавеза према извесним лицима, на тај начин што ће се његова имовина пренети на та лица и поделити међу њима. Највећи број тих лица спада у ужу породицу оставиоца. Породица се данас појављује нарочито као животна и радна заједница, између чијих чланова постоје сложени односи. разна права и обавезе: нарочито место међу тим обавезама заузимају обавезе међусобног помагања и издржавања. Породица стоји под заштитом државе (чл. 26 Устава ФНРЈ); наследним правом се несумњиво појачава веза која постоји међу члановима породице.

Али чланови породице нису једина лица о којима се оставилац могао старати за време свога живота и издржавати их. Он је могао издржавати и нека друга лица и наследно право има за сврху да обезбеди извршење и тих дужности издржавања које је оставилац био узео за себе.

Ради постизања ове сврхе наследно право уређује прелазак имовине умрлог лица на лица која су му блиска. Помоћу наследног права лична својина стечена радом прелази после смрти оставиоца на друга лица, те се наследно право појављује као продужење и гаранција те и такве својине, а истовремено и као покретач радиности.

После тога, наследно право треба да омогући свакоме да располаже тестаментом оним што је стекао, и да и на тај начин потврди његова права, али тек пошто осигура извршење његових обавеза.

¹⁾ Објављујемо ове напомене Комисије стручњака у намери да биомо олакшали разумевање ових Теза и омогућили да се дискусија правилно развије.

Најзад, пошто је лична својина резултат не само личног рада, већ и сарадње заједнице која је омогућила стицање те својине, у наследном праву треба да дођу до изражаја и непосредни интереси заједнице.

Да би омогућио постизање свих ових сврха установе наслеђивања, нацрт предвиђа да се може наследити на основу закона и на основу тестаментa (и дозвољава да се тестаментом могу правити и друга располагања, као што су на пр. легати).

Тезе не познају наслеђивање на основу уговора. У њима је одбачена та стара установа, која је имала значајну улогу у феудалном режиму, када је помоћу ње и могућности одрицања пре смрти лица о чијем се наслеђу радило осигуравано очување целине феуда и наслеђивање феуда по нарочитом реду. Уговор о наслеђивању не одговара данас никаквој потреби. Све су потребе задовољене установом законског реда наслеђивања и установом тестаментa. У *Тезама* су постављена правила за наслеђивање за све случајеве, али свакоме је остављена слобода да тестаментом уреди наслеђивање оног дела своје имовине којом може да располаже. Закључење уговора о наслеђивању значило би одрицање од могућности прављења тестаментa. Тестамент је несумњиво еластичнији инструмент од уговора, јер је једностран правни посао. Његове одредбе завешталац може опозвати и мењати кад и како хоће, и према промењеним приликама правити нове, док уговор о наслеђивању везује дефинитивно и може бити измењен само са пристанком друге стране.

II. Проблему разграничења области закона као основа за наслеђивање и области тестаментa *Тезе* посвећују велику пажњу. Оне су дале томе проблему нарочито решење, које се темељно разликује од традиционалних решења буржоаских држава.

Традиционално, законски ред наслеђивања примењује се само ако нема располагања тестаментом, а завешталац може тестаментом располагати својом имовином како хоће и оставити је коме хоће. Од тога се обично чини неки мањи или већи изузетци у корист извесних лица, обично деце, којима се и против воље завештаоца изражене у тестаменту осигурава самим законом један део његове заоставштине. Ван тих изузетака правило је да је наслеђивање по закону супсидијарно и да се догађа само ако нема тестаментa. Основа тог реда је мисао да свак има право располагати по својој вољи својом имовином; закон треба само да накнади изостају вољу, и његове одредбе треба да одговарају вероватној оставиоачевој вољи.

У *Тезама* даје се закону самосталнија и активнија улога, а законском наслеђивању много већи значај. Пошло се од гледишта да је најважнија сврха наследног права да осигура после смрти неког лица извршење обавеза издржавања и старања

које је оно имало или могло имати према извесним лицима. Пошто се та сврха може постићи постављањем у закону извесних принудних правила о наслеђивању, нацрт даје релативно мало могућности за располагање тестаментом, кад постоје лица о којима се оставилац старао за време свог живота, или други блиски сродници. У *Тезама* стоји да завешталац може тестаментом располагати својом имовином на начин и у границама који су одређени законом, али су те границе повучене доста уско кад постоји макар једно лице које би могло бити законски наследник. У истини, завешталац може слободно располагати својом целокупном заоставштином само ако иза њега није остало у животу ниједно од лица која би му могла бити наследници по закону, или ако су та лица недостојна да наследе, или су искључена из наслеђа. Све докле постоји које од лица која би могла бити његови наследници по закону, могућност за завештаоца да располаже својом имовином по својој вољи ограничена је на разне начине и у разним мерама.

III. У погледу одређивања лица која могу наследити по самом закону *Тезе* се не ограничавају на крвне сроднике, као што се то обично чини, већ обухватају неколико група лица. У круг наследника по закону долазе, прво блиски крвни сродници умрлог лица, и они сачињавају главну групу. Блиски крвни сродници који могу наследити на основу самог закона су сви потомци умрлог лица, његови родитељи, његова браћа и сестре и њихова деца, али не и даљи потомци браће и сестара, и његови дедови и бабе. Даљи крвни сродници не могу наследити на основу самог закона. Ту долазе, затим, усвојеници умрлог лица и њихови потомци, пошто усвојеници имају по правилу положај рођене деце. Поред ових лица може наследити на основу закона брачни друг оставиоцев. Најзад, *Тезе* уводе и позив на наслеђе за лица неспособна за рад о чијем се издржавању старао умрли непрекидно до своје смрти и то најмање годину дана. Тиме је исцрпљена листа лица која могу наследити по самом закону.

Тезе првенствено воде рачуна о крвном сродству, али не увек, и не искључиво. Поред сродства постоје и усвојење и брак, којима се ствара животна заједница. *Тезе* постављају начело удаљења од наслеђивања оних сродника за које би наследство представљало чисту и ничим неоправдану корист. Али оне установљавају право наслеђивања између лица која или живе у заједници, или су у таквом односу да једно према другом може имати дужност издржавања. Основна мисао, дакле, у одређивању наследника по закону је да имовина умрлог припадне онима о којима се умрли старао или требало да се стара. Због тога су уведени међу наследнике по закону не само деца умрлога и усвојеници, него и остали његови потомци, родитељи,

браћа и сестре и њихова деца, дедови и бабе; из истог разлога може наследити и њихов брачни друг, као и лице неспособно за рад о коме се он старао. Ако нема ових лица заоставштина припада држави, враћа се заједници која је омогућила оставиоцу да је стекне.

Сва ова лица могу бити наследници по самом закону, али она не долазе на наслеђе сва одједном, већ су груписана у три наследна реда.

Први наследни ред чине потомци оставиоца, његови усвојеници и њихово потомство, и његов брачни друг. Ту долазе и његов отац и његова мати, али само ако су неспособни за рад, а немају довољно средстава за живот, — иначе они долазе у други наследни ред. Први наследни ред обухвата, дакле, ужу породичну заједницу оставиочеву. Брачни друг се позива на наслеђе само ако је живео у заједници са оставиоцем. као и кад му без његове кривице није било могуће живети у тој заједници. Други наследни ред чине отац и мати оставиочеви, његова браћа и сестре и деца браће и сестара. Најзад, у трећи наследни ред долазе оставиочеви дедови и бабе. Што се тиче лица неспособних за рад о чијем се издржавању старао оставилац до своје смрти, она наслеђују у сваком наследном реду. То значи да постојања таквог лица и одсуство ближег наследног реда не спречава позивање на наслеђе даљег наследног реда.

На наслеђе умрлог лица позивају се наследници из првог наследног реда ако их има: наследници другог наследног реда долазе на наслеђе само ако нема ниједног наследника из првог наследног реда, а они из трећег наследног рода долазе само ако нема наследника ни из првог ни из другог наследног реда. Сматра се да нема наследника једног наследног реда ако су сва лица која долазе у тај наследни ред умрла пре оставиоца, или су искључена из наслеђа, или су недостојна да наследе, и у том случају позивају се на наслеђе наследници који чине наредни наследни ред. Биће друкчије ако су се одрекли наслеђа сви наследници који припадају најближем реду. У том случају на наслеђе се не позивају наследници наредног реда, него заоставштина припада држави.

Кад у једном наследном реду има сродника у разним степенима сродства са оставиоцем, као што је то случај са првим и другим наследним редом, онда по правилу они не долазе на наслеђе сви заједно и одједном, већ сродници ближег степена искључују сроднике даљег степена сродства. Али је предвиђено да потомци лица које би било наследник да није умрло пре оставиоца могу претстављати свог претка и добити његов део. Њихово право претстављања схваћено је широко: дозвољава се претстављање не само у случају раније смрти претка, већ и у

случају његовог искључења, његове недостојности, као и у случају његовог одрицања од наслеђа. У ствари, они који долазе по праву претстављања наслеђују „по сопственом праву“. Тиме је учињен крај фикцијама и препиркама којима је ова материја традиционално обиловала.

IV. Изузев случаја примене права претстављања, лица која су позвана на наслеђе заједно деле заоставштину на равне делове. Ту долази до изражаја једна од основних мисли система спроведеног кроз *Тезе*, која је у њему изражена на више места, а то је једнакост наследника. У наслеђивању на основу закона она се показује још у потпуној једнакости мушких и женских, у једнакости усвојеника са рођеном децом, у једнакости узајамних наследних права брачних другова, у урачунавању у наследни део онога што је један наследник добио као поклон од оставиоца док је овај био жив. Она се огледа и у једнакости наследних права брачне и ванбрачне деце, у наслеђивању њихових родитеља и других предака, али је наслеђивање на основу ванбрачног сродства ограничено на претке и потомке и не обухвата побочне сроднике.

V. Према *Тезама* законско наслеђивање примењује се на целокупну заоставштину ако оставилац није направио тестамент. За случај да је он направио тестамент, предвиђена су неколика правила, која одређују у којој ће се мери применити законски ред наслеђивања а у којој одредбе тестаamenta. Јер, као што је већ истакнуто, у *Тезама* је постављен принцип да завешталац не може располагати по својој вољи целокупном својом имовином све док постоји неко лице које би му могло бити наследник по закону. Он може располагати тестаментом само једним делом заоставштине, или само у корист извесних лица. Правила о томе груписана су око установе „нужног дела“ и „расположивог дела“.

„Нужним делом“ назван је онај део заоставштине на који извесни законски наследници имају право, другим речима, који им завештилац мора оставити. Треба одмах приметити да се оваква установа нужног дела разликује у многоме од класичног нужног дела. Затим, поред нужног дела у правом смислу, на који имају право неки наследници, али сваки од њих одвојено од осталих, и који се због тога називају нужним наследницима, уведена је и једна нова установа, која би се могла називати колективним нужним делом.

На нужни део имају право потомци завештаоачеви који су млађи од двадесет четири године, као и сви остали наследници чији је наследни ред позван на наслеђе, ако су неспособни за рад, и ако немају довољно средстава за живот. По лицима која имају право на нужни део ова се установа двоструко разликује

од класичне установе нужног дела. Нема ниједног наследника који као такав увек има право на нужни део. И сама рођена деца имају право на нужни део само до двадесет четврте године, кад треба у крајњем случају да престане њихова потреба за родитељским издржавањем. С друге стране на нужни део има право сваки наследник по закону, кад је по законском реду наслеђивања позван на наслеђе, ако је неспособан за рад и нема довољно средстава за живот. Круг нужних наследника, дакле, у извесном погледу је ужи него што је био, а у другом погледу је знатно шири. То померање изазвала је измењена функција нужног дела. Нужни део не служи више очувању имовине у породици: по замисли спроведеној у *Тезама* нужни део треба да осигура издржавање млађих потомака и неспособних лица, да обезбеди помоћу једног дела имовине оставиоца извршење његове обавезе издржавања тих лица.

Висина нужног дела није увек иста. Нужни део потомака млађих од двадесет четири године износи четири петине, а нужни део осталих нужних наследника износи три четвртине од оног дела који би сваком од њих припао по закону. Остатак заоставштине чини расположиви део, и само њим завешталац може располагати по својој вољи.

Нужни наследници имају право на нужни део, али их завешталац у неким случајевима може тестаментом искључити из наслеђа. *Тезе* наводе и узроке из којих завешталац може то учинити. Сви они почивају на мисли да је право на нужни део заштићено законом у корист лица која заслужују старање, а да се оно не мора признати онима који то не заслужују.

Поред овог нужног дела, који је индивидуалан и рачуна се за сваког наследника засебно, *Тезе* предвиђају једну установу која је блиска установи нужног дела, и која, како је већ речено, претставља неку врсту колективног нужног дела. *Тезе* полазе од тога да кад нема нужних наследника, али има других лица која би могла бити наследници по закону, завешталац може располагати једном четвртином своје заоставштине како хоће, и у корист ма ког лица. Остале три четвртине имовине он не мора оставити наследницима најближег наследног реда; он може и са њима располагати, али не сасвим слободно, него само у корист једног или неколицине лица која би му могла бити наследници по закону, као и у корист државе, њених установа и предузећа, у корист друштвених организација, или на опште корисне сврхе. Ова установа попуњава установу индивидуалног нужног дела. Завешталац који нема нужних наследника обавезан је да знатан део своје имовине остави некоме из круга лица која могу бити законски наследници. Нормално је да су та лица много ближа завештаоцу од осталих лица, и зато их

закон и позива да наслеђе. Међу њима завешталац треба да нађе једно или више њих којима ће оставити три четвртине своје имовине. Њему је дозвољено да, у погледу законских наследника који нису истовремено и нужни наследници коригује ред наслеђивања предвиђен у закону, као и да измени наследнику квоту, али му није дозвољено да за те три четвртине избере наследника ван круга лица која је закон одредио. На тај начин су у установи нужног колективног дела комбиновани законско наслеђивање и наслеђивање на основу тестаментa: три четвртине заоставштине могу наследити само наследници по закону, или неко од њих: завешталац може да прилагоди законско наслеђивање својим посебним приликама. Ако нико од могућих законских наследника по његовом мишљењу не заслужује да наследи, или ако он иначе не жели да им нешто остави, он може своју имовину оставити држави, друштвеним организацијама, или на опште корисне сврхе.

VI. Важност коју *Тезе* придају законском наслеђивању огледа се у посвећивању нарочите пажње начинима за израчунавање нужног и расположивог дела и мера за заштиту нужног дела у правом смислу те речи и онога што смо назвали колективним нужним делом. Те мере су управљене пре свега против располагања тестаментом. Сва располагања тестаментом, без обзира да ли се ради о постављању наследника, или о легату, или о чему другом, не смеју прећи расположиви део. Ако њихова укупна вредност премаша вредност расположивог дела, она се сва смањују сразмерно. Те мере су управљене и против поклоне и осталих располагања без накнаде, које је оставилац учинио за последње три године живота и помоћу којих је могао знатно умањити своју имовину, или је сасвим отуђити, и тако, намерно или ненамерно онемогућити примену законских прописа о нужном делу. Сви ти поклони и друга располагања без накнаде сматрају се као да нису ни учињени и улазе у масу која служи за основу за рачунање нужног дела. Ако је вредност таквих поклоне већа од износа расположивог дела, те је њима окрњен нужни део, поклони се опозивају или смањују уколико је то потребно да се допуни нужни део. Сврха свих ових прописа је да се законским наследницима који имају право на нужни део обезбеди да тај део и добију. Они су средство за остварење мисли којом је инспирисана установа нужног дела.

VII. Сасвим различитим мислима инспирисани су прописи *Теза* који се односе на наслеђивање по закону, и који говоре о урачунавању поклоне и легата у наследни део. Раније је поменуто да је једнакост наследника једна од основних мисли *Теза*. Оне полазе од претпоставке да оставилац жели да његови наследници добију једнаке делове заоставштине. Ако хоће, он

може једнима оставити више него другима, али треба то да каже. Отуда *Тезе* садрже правила којима се осигурава једнакост делова законских наследника, али се истовремено даје могућност завештаоцу да у границама расположивог дела одреди наследницима неједнаке делове.

Неједнакост међу наследницима у овом погледу може настати услед тога што је један од њих добио од оставиоца кад је овај био жив, неки поклон или какву другу корист без накнаде, чија вредност премаша вредност уобичајених поклона, као и ако је неком наследнику у тестаменту остављен неки легат. Што се поклона тиче, правило је да се сви поклони учињени наследнику ма на који начин за последње три године оставиоцевог живота рачунају у његов наследни део. Ту се полази од претпоставке да када је оставилац учинио поклон, није хтео да наруши једнакост међу наследницима, већ само да омогући наследнику коме је поклон учинио да поклоњену ствар искористи и њом се служи да је после смрти оставиоцеве задржи у свом делу. Али оставилац може, ако хоће, наредити да се поклон неће урачунати наследнику у његов део. За легате важи обратно правило: они се рачунају у наследни део само ако је завешталац то изричито наредио. Може се разумно претпоставити да је била завештаочева жеља да наследник добије предмет легата поврх свог наследног дела.

При урачунавању напред примљеног не узима се у рачун оно што је потрошено на издржавање једног наследника. Дружичије стоји са оним што је потрошено на учење, школовање и васпитање неког потомка, као и на девојачку спрему. Ни ти се трошкови по правилу не узимају у рачун али у жељи да одрже једнакост међу наследницима, *Тезе* предвиђају да ће се и ти трошкови урачунати у део наследнику за кога су учињени, ако учење и школовање и уопште оспособљење за самостални живот све остале деце оставиоцеве није довршено, или ако то оставилац нареди.

VIII. Наслеђивању на основу тестаментa и тестаменту уопште *Тезе* посвећују свој трећи део. Ти прописи не захтевају нарочито објашњење. Тестамент претставља последњу вољу умрлог лица, а која је област те воље, одређено је прописима о нужном и расположивом делу, чију смо садржину већ видели.

Нешто објашњења захтевају прописи који се односе на форму тестаментa. У њима се ишло затим да се омогући изражавање последње воље на прост и лак, али ипак сигуран начин. Због тога су све формалности око прављења тестаментa упрошћене и задржане су само оне које су потребне као гаранција истинитости последње воље завештаоцеве. Као пример те тежње може се навести теза прописа, која за пуноважност својеручног

тестамент тражи да га је завешталац написао и потписао. Није нужно да је на тестаменту назначен датум кад је састављен, како се то обично захтева, и због чега су многа завештања остала без важности. Јер, и кад је назначен датум у таквом тестаменту, није извесно да је тестамент састављен означеног дана. Затим, погрешка у датуму може одузети пуноважност тестаменту, ако је на пример погрешно стављена година када је завешталац био малолетан, или из ког другог разлога пословно неспособан, или је погрешком стављен датум који пада пре датума ранијег тестаментa који завешталац хоће прећутно да опозове. Текст не захтева ни да је завешталац написао цео тестамент својом руком: својеручни тестамент пуноважан је и кад је неке његове делове написало које друго лице, — само ти делови неће вредети, него ће вредети једино они делови које је написао завешталац. — Поред неких олакшица за прављење тестаментa за мобилисана лица, *Тезе* предвиђају могућност прављења усменог тестаментa у „изузетним приликама“ остављајући пракси да процени да ли су и у одређеном случају прилике биле изузетне.

Завешталац не мора одредити наследника у тестаменту. Он се може, ако хоће, ограничити на легате. Како је разлика између наследника и легатара велика, јер по правилу само наследник одговара за дугове оставиоачеве, постављени су критеријуми по којима ће се моћи утврдити да ли се у одређеном случају ради о наследнику или и легатару. Ти критеријуми су јасни, али не и крути, и све се на крају своди на намеру завештаоачеву, према којој уосталом, треба увек тумачити тестамент.

Тезе предвиђају право завештаоца да нареди обичну супституцију, али из разумљивих разлога забрањују фидеикомисарну супституцију. — За правника је интересантна могућност, која је унета у *Тезе*, да завешталац нареди тестаментом да се нека ствар или део заоставштине употреби за постизање неке дозвољене сврхе. Пуноважност такве одредбе, у тестаменту не зависи од постојања и одређености лица за које се намењују користи из такве одредбе. Овим прописом уклоњене су сметње правне природе због којих су многе корисне одредбе тестаментa остале без дејства. — Остале поставке, које се односе на легате, на извршиоце тестаментa и на опозивање тестаментa, садрже углавном практична правила. У њима су расправљена нека спорна питања и дате основе за решење многих практично важних сукоба. Оне су довољно јасне из њих се види лако шта је сваку од њих инспирисало.

IX. Део *Теза* који се односи на правила о преласку наследства на наследнике садржи многе новине. Оне новине које се односе на појединости, ако их има више, могу се лако уочити и оценити и у погледу мотива, и у погледу вредности. Овде ће

бити указано само на неколико важнијих, које се односе на крупнија питања.

Обично се у законодавству оставља наследнику да се у извесном року, обично од неколико месеци од отварања наслеђа, одлучи за једно од ова три решења: или да се прими наслеђа без ограничења или да се одрекне наслеђа, или да се наслеђа прими са пописом. Као што је познато, за сваку од те три одлуке везане су различите последице. У *Тезама* се пошло другим путем. Заоставштина прелази на наследника по сили самог закона у тренутку смрти оставиоца. Лице позвано на наслеђе постаје наследником без икакве своје изјаве или радње, те није потребно никакво прихватање наследства. Наследником постаје у тренутку смрти оставиоца сваки који је позван на наслеђе, без обзира да ли је позван на наслеђе законом или тестаментом. Он то постаје чак иако не зна да је позван на наслеђе. Али онај који је тако по сили самог закона постао наследником, не мора то и остати. Он има право да се одрекне наслеђа, и ако то не учини за три месеца од дана отварања наслеђа, он остаје наследник. Разуме се, он се може изјаснити да остаје наследник и пре истека тога рока. Он то може учинити посредно, и *Тезе* садрже врло гипке директиве за решење питања да ли извесан поступак наследника треба схватити као израз његове намере да остане наследник.

Ово решење несумњиво много упрошћава ствари. Оно има за себе и то што само потврђује оно што редовно бива. Само мали процент наследника одриче се од наслеђа. Ово решење допуњено је другом једном новином која се односи на одговорност наследника за дугове оставиоца. Обим те одговорности зависио је раније од тога како се наследник примио наслеђа без пописа или са пописом. Пошто по *Тезама* нема разних могућности за прихватање наслеђа, у складу са правилом да наследство прелази на наследника по самом закону постављено је, као опште, правило да наследник одговара за дугове оставиоцеве само у висини наслеђене имовине. Наследник не може одговарати за већи износ него што је вредност наслеђене имовине. Али он одговара за дугове оставиоца до износа те вредности не само наслеђеном имовином, већ и својом сопственом, пошто су се наслеђивањем те две имовине спојиле. Од тога постоји изузетак у случају када поверици оставиочеви траже да се имовина оставиоца одвоји од имовине наследника: они у том случају могу наплатити своја потраживања само из средстава заоставштине. Ове две крупније новине упрошћавају много питања у вези са преласком наследства на наследнике. Интересантно је мишљење које ће имати о томе правници и пракса. Није мање важно испитати како ће бити примљено и правило да када

има више наследника, сваки одговара за дугове оставиочеве сразмерно свом наследном делу. У сукобу интереса оставиочевих поверилаца и његових наследника, ово правило жртвује интересе поверилаца. Међутим, међу повериоцима може се наћи врло интересантних, на пример они који имају право на издржавање, због чега у совјетском праву одговарају солидарно неким од тих поверилаца, иако иначе одговарају као и *Тезама*, сразмерно свом наследном делу. И стари француски Code civil наређује, сагласно општој правној традицији, да наследници одговарају за дугове оставиочеве сразмерно свом наследном делу. Али постоје озбиљни разлози и за солидарну одговорност наследника, и у том су се правцу упутила законодавства неких земаља.

Нарочиту пажњу заслужује правило да до деобе наследници управљају заоставштином и располажу њом заједнички. То значи да наследници нису обични сувласници, и да сваки од њих нема права располагати самостално својим идеалним делом. Заједница која постоји међу њима даје много више гаранције наследницима у њиховим међусобним односима, као и повериоцима оставиочевим, него обично сувласништво. Последица тог схватања је и правило садржано у *Тезама* по коме наследник може пре деобе пренети свој део само на неког сунаследника. Он може направити уговор о преносу тог дела и са неким лицем које му није сунаследник, али не може извршити пренос свог идеалног дела пре деобе.

Ова заједница коју нацрт предвиђа међу наследницима ствара за наследнике ситуацију која се потпуно разликује од онога што бива по општем праву. По општем праву односи су упрошћенији: то су односи који настају из обичног сувласништва. *Тезе* су се одлучиле за сложенију ситуацију из разлога ефикасније заштите како интереса наследника, тако и интереса оставиочевих поверилаца. Уосталом, ако желе да та ситуација престане, наследници могу извршити деобу. Дотле, заоставштином може управљати старалац кога ће поставити суд на захтев ма ког наследника.

Деобу наследства може тражити сваки наследник. Он то може тражити увек, само наравно не у невреме. *Тезе* су се и ограничиле да суду пруже само једну широку директиву. Деобу могу извршити и сами наследници, ако се сложе. Ако се не сложе, деобу ће извршити избрани суд, који је ближи наследницима од сваког другог суда, те ће моћи да састави делове појединих наследника тако да сваки наследник добије оно што најбоље одговара његовом занимању и потребама.

Деоби *Тезе* дају транслативно а не декларативно дејство. Оне се у том погледу разликују од неких законика. Отуд и обавеза заштите од евикције и обавеза гаранције скривених недо-

статака. А да би се осигурала једнакост при деоби, дозвољава се између осталог наследнику који је под притиском нужде пристао на деобу да тражи поништај деобе. Истом мишљу је инспирисан и чл. 33 Грађанског законика РСФСР и чл. 21 Швајцарског законика о облигацијама, који важе за све уговоре. У сагласности са општом тежњом, *Тезе* дају исто право и наследнику чију су лакомисленост или неискуство други искористили и који је због тога добио мањи део од онога на који има право. Ове идеје имају своје право место у општем облигационом праву; овде су оне само зато да би се подвукло начело једнакости при деоби, Ништавост деобе из тих узрока може се тражити у року од године дана.

X. Једна од одлика *Теза* је велико скраћење рокова застарелости. Постоји тежња да се уопште рокови застарелости скрате; она је добила у совјетском праву израз на тај начин што је рок опште застарелости сведен на три године (чл. 44 Грађанског законика РСФСР). По *Тезама* право повериоца да захтева исплату дуга од наследника застарева за три године: право легатора да захтева исплату легата застарева такође за три године, а право наследника да захтева заоставштину као наследник (*petitio hereditatis*) застарева за шест година. Поништење тестаментa због малолетства завештаоцева, због недостатка разбора, или због недостатка у вољи завештаоца, или због недостатка облика може се тражити у року од три године, а поништење деобе због недостатка у вољи такође у року од три године. Овим скраћењем рокова застарелости натераће се заинтересована лица да своје односе што пре уреде и своја права остваре, а од тога и они и заједница могу имати само користи.

XI. Најзад, неколико напомена у погледу спољних особина *Теза*. Може се опазити пре свега да су оне релативно кратке. У нешто више од сто теза садржана је цела материја наследног права, којој обично закони посвећују више стотина чланова. Због тога су нека питања добила посредно решење, до кога се долази везивањем више прописа општије природе или начела на којима се закон заснива.

Са друге стране, није се ни устезало да се буде и општирнији него иначе, ако је то потребно ради јасноће, а и да би се предухитрило подизање спорних питања. Тако, напр. теза о одређивању нужног и расположивог дела је прилично опширна. Од пет правила која ова теза садржи, неопходно је само прво, остала четири добар тумач би са мањим или већим напором и сам поставио помоћу појма имовине и сврхе установе нужног дела. Њиховим формулисањем штеди се тај напор и избегава могуће колебање и лутање праксе. Из истог разлога јасноће

Тезе се по неки пут пуштају у објашњења која можда више приличе коментару.

Да се постигне краткоћа, доста је допринела и употреба у знатној мери стандарда, кратких и гипких директива, место многобројних крутих и оштрих прописа за разне случајеве. У *Тезама* ће се наћи релативно мало прописа који почињу са казуистичким „Ако“, које је тако карактеристично за аустријско законодавство и оно које је из Аустрије било пресађено у Југославију. Место казуистике *Тезе* прибегавају директивама кад год је то могуће. Техника казуса оснива се на веровању да закон може све да предвиди и реши. Она искључује стваралачку делатност судске праксе. У *Тезама* су многа правила постављена намерно у најопштијим изразима врло гипко и тако је остављено судији да процени према свим околностима да ли су остварени услови за примену правила. Судији је остављено да исти пропис прилагоди промењеним приликама.

Али ако *Тезе* нису рабене казуистички, то не значи да се оне уздржавају од решења одређених случајева који се својим саставним елементима или чим другим сасвим разликују од осталих случајева и не могу доћи под опште правило. Онда где је сама материја захтевала прецизно правило, постављено је правило са свим потребним ограничењима. Поред материја где треба поставити само гипку директиву, има их много где треба поставити чврсто правило, а има их где се мора разликовати. Али је тај начин поступања сасвим различит од технике казуистичког законодавства, које је посматрало правни поредак статички, које је зато претендовало да предвиди све случајеве који се могу десити у пракси и да за све њих постави засебна правила.

Није тешко запазити да се *Тезе* труде да сагласно нашем народном законодавству буду приступачне и неправницима. Највећи део њених одредаба формулисан је намерно речима обичног језика. Стручна правна терминологија избегнута је кад год је то било могуће учинити без штете по јасност и прецизност текста, чак и по цену опширности. За пример таквог поступања може се навести овај пропис: „Део раније умрлог детета наслеђују његова деца, унуци оставиоца, који међу собом деле на једнаке делове. Ако је неки од унука умро пре оставиоца, онда ће део који би му припао да је био жив у тренутку смрти оставиочеве наследити његова деца, прауници оставиочеви, и тако се поступа ако треба и даље, докле има потомака оставиочевих“. Овај пропис односи се на право претстављања у првом наследном реду, а не помиње уопште ни претстављање ни право. Уместо оперисања апстракцијом, правило је формулисано изношењем у потпуности једног конкретног случаја. Да је место овог прописа стављена кратка формула да „потомци наслеђују по

праву претстављања“, она би за правника била сасвим јасна, али би била неразумљива за огроман број оних којих се тиче.

Али могућност избегавања стручног правничког начина изражавања има своје границе, иза којих настаје опасност да пропис буде нејасан и непрецизан и да изазове разна тумачења и спорове. Технички изрази којима се служе правници омогућују не само концизност, него још дају текстовима, кад су употребљени у служби јасне мисли, и потребну јасност и прецизност. Речима текућег говора то се не може постићи увек. Због тога су у *Тезама* употребљени, кад је то било нужно или само корисно по прецизност, извесни стручни термини. — Друго је питање како се уопште могу измерити те супротности. Извесно је да остаје још много да се уради пре него што се постигне да прописи закона буду свакоме разумљиви, а истовремено да буду прецизни и да не повлаче за собом дискусије о томе шта они управо значе.

А то је у многама и нарочито важно за ове *Тезе* које су само једна преходна основа за дискусију која треба да дође пре састављања коначних и савршенијих нацрта у иначе сложеној области наследног права.

(Архив за правне и друштвене науке, 1947., књ. III)

A SUMMARY

GENERAL REMARKS IN SUPPLEMENT OF THE DRAFT OF THE INHERITANCE LAW

Inheritance Law is established for the purpose of ensuring the prolongation of the performance of the obligations of the testator, which he had incurred during his lifetime (particularly the obligation of financial support of his family). Then, by way of inheritance the personal property of the deceased is turned over to the people close to him (this stimulates work) and finally, as personal property is not only the result of the work of the individual, but the result of the collaboration of the whole society, it is necessary to protect the interests of that society in the appropriate way. In the realisation of these aims, inheritance law established two kinds of basis for inheritance: the law and the testament (will), while the contract of inheritance is exempt, which are distinguished in the light of the idea that the inheritance should come into the hands of those who the testator had guardianship over or should have had.

The legal line of inheritance is formed on the basis of blood relation being the main principle, but a limited role is also played by the ties constituted by adoption, marriage, and in certain circumstances financial support. The concept of equality of the heirs is consistently applied, discrimination

of sex is not accepted, while common law relatives in the first line of inheritance are equal in rights with the legal ones.

The right to the necessary portion of the inheritance is equal to all legal heirs if they have no financial means of their own and are not able to work, while the testator's descendants, younger than 24 years of age are in a privileged position. The exheredation of necessary heirs is possible only if they are not worthy of guardianship, in which case they are not worthy of the necessary portion either, whereby the main idea of the law is fulfilled. Besides this so-called „classical necessary portion”, there is also the provision for some sort of collective necessary portion.

One of the consequences of the concept of equality of the heirs is the institution of calculation of gifts into the legal necessary portion, on condition that the testator has not ordered otherwise. In the case of legacy, however, there is an adverse rule. The form of the testament is simplified to the extent which must guarantee the truthfulness of the last will or mind of the testator. The inheritance passes to the heirs at the moment of delation „ex lege” so that a statement from the heirs is necessary only for the purpose of renouncement from the inheritance. The heirs are responsible for the debts incurred by the testator only within the value of inherited property, but not in solidarity. Great shortening of the period of expiration has been provided.

RÉSUMÉ

REMARQUES GENERALES SUR LES THESES DE L'AVANT-PROJET DE LA LOI SUR LES SUCCESSIONS

— Conclusion —

Le droit successoral a pour but d'assurer la continuation de l'exercice des obligations du de cujus, que celui-ci avait de son vivant (en particulier le devoir d'entretenir la famille). Par la succession, ensuite, la propriété personnelle passe dans les mains des personnes proches du de cujus (avec quoi est stimulé le travail), et à la fin, comme la propriété personnelle n'est pas seulement le résultat du travail de l'individu, mais de la collaboration de toute la société, il est nécessaire que de la manière correspondante soient protégés les intérêts de cette société. Dans la réalisation de ces buts le droit successoral prévoit deux fondements pour la réclamation de la succession: la loi et le testament (en éliminant le contrat relatif à la succession) qui sont délimités à la lumière de l'idée que la succession doit appartenir aux personnes au sort desquelles s'occupait le de cujus ou dont il devait s'occuper.

L'ordre légal de la succession se forme sur le fait de la parenté par le lien de sang en tant que fondamental, et un rôle déterminé jouent aussi les faits de l'adoption, du lien conjugal et, dans les conditions déterminées, le fait de l'entretien. L'idée de l'égalité des héritiers est appliquée avec esprit de conséquence, on n'admet pas la discrimination sur la base du sexe, et les parents naturels en première ligne sont égalisés avec les parents légitimes.

Le droit à la part nécessaire ont tous les héritiers légaux a condition qu'ils ne disposent pas des moyens d'existence et qu'ils sont incapables pour le travail, tandis que les descendants du de cujus qui ont moins de 24 ans se trouvent dans une situation privilégiée. L'exhérédation des

successieurs nécessaires est possible seulement d'après le principe que ceux qui ne méritent pas de prendre soin de leur entretien ne méritent pas la part nécessaire, de sorte que l'idée fondamentale de la loi est ici aussi représentée. Outre cette part nécessaire classique est prévue de même une certaine sorte de part nécessaire collective.

Comme l'une des conséquences de l'idée de l'égalité des héritiers apparaît aussi l'institution de la prise en considération des dons dans la part successorale légale, à condition que le testateur n'a formulé une décision différente. Pour les légats, cependant, la règle contraire est valable. La forme du testament est simplifiée jusqu'à la limite qui doit garantir la véracité de la dernière volonté. La succession passe aux successeurs au moment de la délation ex lege, de sorte que la déclaration des successeurs est indispensable seulement dans le but du renoncement à la succession. Les héritiers sont tenus responsables seulement jusqu'au montant de la valeur des biens hérités, mais ils ne sont pas responsables solidairement. D'importants raccourcissements des délais de prescription ont été prévus.